
Bir ‘‘Günah Keçisi’’ Olarak Küresel Isınma

Yusuf Şahin^o

Giriş

Şöyle bir arama motorunda, örneğin google.com.tr’de bir tarama yapalım. Bu taramayı nasıl yaptığınız önemli değil. Ama biz, küresel ısınma kaynaklı sorunların neler olabileceğini görmek için aramayı ‘‘küresel ısınmadan dolayı’’ ifadesiyle yapmayı tercih ettik. 10 Ekim 2007 tarihinde yaptığımız bu taramada karşımıza çıkan haber başlıklarına baktığımızda gördüğümüz haber başlıklarından bir kısmı şunlardı: ‘‘Akdeniz Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Ali Kavak, küresel ısınmadan dolayı limonda yüzde 40-45, mandalınada yüzde 20-25 rekolte düşüşü yaşanacağını ve narenciye fiyatlarının da yükseleceğini söyledi’’¹; ‘‘Muhtarlar Derneği İnegöl Şubesi Başkanı Zeki Bal ve yönetim kurulu üyeleri [AKP] ilçe teşkilatını ziyaretinde küresel ısınma nedeniyle verim düşüklüğü yaşayan çiftçilere yönelik bazı illerde uygulanan borç erteleme affından Bursa çiftçisinin de yararlandırılması istendi’’²; ‘‘Adıyamanlı balıkçıların ağına Atatürk Baraj gölünde dev şişman erkek aynalı sazan balığı takıldı. Baraj gölünde bugüne kadar bu büyüklükte erkek aynalı sazan balığı yakalamadıklarını ifade eden balıkçılar, küresel ısınmadan dolayı balıkların

^o Karadeniz Tenik Üniversitesi, İİBF, öğretim üyesi.

¹ http://www.adanamedya.com/news_detail.php?id=1130

² http://www.ajansgenc.com/haber_devam.php?kid=2&id=6089

su yüzeyi ve kıyıya yaklaştığını belirtti”³; “Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nazmi Polat, küresel ısınmadan dolayı kemiricilerin sayısında ciddi bir artış olduğunu belirterek, bu artışın insan nesli için tehlike çanlarının çaldığını gösterdiğini ve insanlığın sonunun önlem alınmaması halinde yaklaştığını ileri sürdü”⁴; “Mevsim şartlarının normal seyretmemesi sebebiyle Adıyaman’da 32 bin arı kolonisinden 12 bin tanesi yok olurken, uzmanlar bu sayının 18 bine çıkacağını belirtti”⁵; “Küresel ısınmanın yarattığı sorunlar, ekonomiye de yansımaya başladı. Başta tekstil ve hazır giyim olmak üzere pek çok sektörde tüketim alışkanlıklarının değişimi nedeniyle hesaplar altüst oldu. Sadece tekstil ve konfeksiyon sektöründe küresel ısınmadan dolayı yüzde 30’luk sermaye kaybı olduğu tahmin ediliyor”⁶ ...

Aslında bu tarz haberler uzayıp gidiyor. Ama amacımız, bu türden haberlerin tamamını buraya almak değil; işin şirazesinden nasıl çıktığını ortaya koymak, artık, bütün sorunlarımızın kaynağı olarak görebileceğimiz bir “günah keçisi” bulduğumuza işaret etmek.

Sosyal Bilimler Sözlüğü “günah keçisi”ni, “1. Saldırganlık duygularının asıl hedeflerine yöneltilmediği durumlarda bu duyguların yöneltilecek tatmin edildiği kişi, grup veya nesnelere. 2. Felaket derecesinde kötü sonuçlar doğuran olayların sorumluluğunun, söz konusu olayları ortaya çıkaran siyasal, kültürel, tarihsel, ekonomik vs. faktörlere dağıtılması yerine, kolaycılığa kaçarak tek bir faktöre yüklenilmesi durumunda, tüm günahların yüklendiği kişi ya da nesneye verilen sembolik isim.” olarak tanımlıyor. *Sözlük*, ayrıca, “İkinci Dünya Savaşını hazırlayan koşullar, egemen güçler arasındaki paylaşım mücadelesi ve Almanların koyu milliyetçi eğilimleri gibi faktörleri dikkate almadan, savaşın tüm sorumluluğunun A. Hitler’e yüklenilmesi”ni, günah keçisine örnek olarak göstermektedir (Demir ve Acar, 2005: 177).

Bu yazının ana teması, küresel ısınmanın yaşadığımız felaketlerin sorumluluğunu siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik vs. faktörlere dağıtılabilecekken kolaycılığa kaçarak, bütün günahları yüklediğimiz bir olgu haline geldiğine işaret etmektir.⁷

³ <http://www.bhdhaber.com/haber.asp?haberid=13688>

⁴ http://www.kuresel-isinma.org/component/option,com_smf/Itemid,29/topic,121.msg1372/

⁵ <http://www.haberler.com/adiyaman-da-12-bin-ari-kolonisi-telefon-oldu-haberi/>

⁶ <http://www.uslanmam.com/ekonomi-haberleri/43984-kuresel-isinma-dengeleri-bozuyor.html>

⁷ Bu açıdan, bu dosyadaki Julian Morris’in “Küresel Isınmaya Uyum Sağlama Konusunda Piyasa Kurumlarının Rolü” başlıklı makalesi ufuk açıcı bir başlangıç olabilir.

1. Korkularımızın Kaynağı: Küresel Isınma Senaryoları

Küresel ısınma üzerine yapılan tartışmalar, doğrudan doğruya atıf yapılmaya bile, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ile Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından 1988 yılında kurulmuş olan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) (Mazı, 2004: 154) tarafından hazırlanan küresel ısınma senaryolarıdır. IPCC, bir değil birden fazla senaryo üzerinde çalışmakta ve belirli aralıklarla senaryoları yeniden yazmaktadır.

IPCC'nin üzerinde çalıştığı altı tane senaryo var: A1 (kendi içinde A1FI, A1T ve A1B diye üçe ayrılıyor), A2, B1 ve B2. Bu senaryolardan her biri, farklı varsayımlara dayalı olarak yazılıyor. Şöyle şöyle olursa, böyle böyle olursa, önümüzdeki 100 yıl içinde şunlar olacak tarzında şeyler. Örneğin A1 senaryosuna göre; hızlı bir iktisadî gelişme yaşanacaktır; küresel nüfus, yüzyılın ortasına kadar artacak ve daha sonra düşecektir; yeni ve verimli teknolojiler hızla devreye sokulacaktır. A1 grubunda yer alan senaryolar, dayandıkları enerji kaynaklarına göre üçe ayrılmaktadır. A1FI senaryosu, fosil yakıtlara; A1T senaryosu fosil yakıtların dışındaki enerji kaynaklarına ve A1B senaryosu ise bütün kaynakların dengeli bir kullanımına dayandırılmaktadır. A2 senaryosunda yerel kimliklerin önemine ve korunmasına vurgu yapılmaktadır; iktisadî gelişme büyük ölçüde bölgesel düzeyde ele alınmaktadır; kişi başına düşen iktisadî büyüme ve teknolojik değişim, diğer senaryolara göre daha parçalı ve daha yavaştır. B1 senaryosu, aynen A1 senaryosundaki gibi dünya nüfusunun yüzyıl ortasına kadar artacağını ve daha sonra azalacağını varsaymaktadır. Ancak, bu azalış, ekonomideki bir dönüşümle birlikte gerçekleşecektir. Ekonomi, imalat sanayinin yerine hizmet sektörüne dayalı olacak, bilgi ekonomisine geçilecektir. Yeni ve enerji verimliliği yüksek teknolojiler devreye girecektir. B2 senaryosu ise iktisadî, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğe yönelik yerel çözümler üzerine ağırlık veren bir dünya betimler (Michaels, 2004: 23).

Hemen belirtelim ki, IPCC, bu tür senaryoları herkesin anlayamayacağını düşünerek bir özet hazırlamakta, siyasetçiler, gazeteciler bu özette yer alan bilgiler çerçevesinde tartışmaya katılmaktadır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir: IPCC, her senaryonun eşit ölçüde makul (Michaels, 2004: 24) olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun önemi şuradadır: Her bir senaryoda bizi bekleyen sıcaklık artışları arasında hatırı sayılır bir farklılık bulunmakta, önümüzdeki yüz yıl içindeki sıcaklık artışlarının en iyimser senaryoya göre 1.4, en kötümser senaryoya göre 5.8 santigrat derece olacağını belirtmektedir (Michaels, 2004: 23-24). Gerçi, bütün senaryolarda bir sıcaklık artışı öngörüsü vardır ama farklı senaryolar, farklı tedbirlerin alınmasını gerektirecektir.

2. Küresel Isınmanın Popülerleşmesi⁸

Küresel ısınmanın bu kadar popüler bir konu haline gelmesindeki en büyük pay, galiba, basın-yayın organlarına düşüyor. İster yazılı ister görsel olsun olumlu şeyler değil de olumsuz olan şeyler haber konusu yapılmaya daha yatkın oluyor. Bugünkü gazeteleri açıp bakalım, özellikle de üçüncü sayfalara; en az birkaç tane trafik kazası haberiyle karşılaşırız. Oysa son birkaç yıl içinde otomotiv sektöründe inanılmaz gelişmeler yaşanıyor, üstelik bu gelişmelerden bir kısmı çevresel korumaya açısından oldukça önemli. Ama bu gelişmeler dikkatimizi çekmiyor. Niye? Çünkü felâket haberleri daha fazla satıyor, okunuyor...

Küresel ısınma etrafında bu kadar yaygara koparılmasında, medyanın yanı sıra başkalarının da payı var. Örneğin, AB, bu işi ABD ile arasındaki bir güç mücadelesi olarak görüyor. Bir anlamda, ABD'ye, sana rağmen Kyoto Protokolü'nü hayata geçiriyorum ve üstelik kendi yükümlülüklerimi de artırıyorum, demeye getiriyor. Ama bu arada, önemli bir noktayı da gözden geçiriyor: AB, kendi sorumluluğunu ülke bazında değil de AB sınırlarını esas alarak belirliyor. Bu sayede, çevreyi çok fazla kirleten ülkeler, çevreci ülkelerin gölgesinde kalıyor. Yani ne ABD ne de AB bu işte samimi değil herkes kendi çıkarını düşünüyor.

Bu işte Greenpeace gibi çevreci örgütlerin rolünü iki ayrı açıdan ele almak gerekiyor. Birincisi, eğer küresel ısınma diye bir sorun var diye sesli bir biçimde bağırırsanız, çevreye duyarlı insanların dikkatini üzerinize çekersiniz ve üstelik maddî destek sağlarsınız. Bu açıdan çevreci örgütler, daha fazla yardım toplayarak, sorunun abartılı bir biçimde takdiminden fayda sağlayabiliyorlar. Gönüllü kuruluşların başka türlü ayakta durması mümkün değil. Bir de şunu belirtelim: Çevreci grupların bir kısmı ve bu arada Greenpeace, zaten, kapitalist sisteme karşı. Küresel ısınma da kapitalizmin bir uzantısı olarak görülünce, zaten karşı olduğunuz bir şeye biraz daha güçlü bir biçimde karşı çıkmış oluyorsunuz.

3. Küresel Isınma Sorununa Çözüm: Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü, bir uluslararası yükümlülük taahhüdüdür. Her ülke, 1990 yılındaki sera gazı emisyonlarına göre birtakım yükümlülükler altına giriyor. Bu arada anlamlı bir soru da şu: Niye 1990 yılını baz alıyoruz da, örneğin, 1991 yılını almıyoruz?⁹ Bu soruya bilimsel bir cevap verilemeyecektir. Bu görüşmeleri yapan siyasetçiler ve onlar için mutfak çalışmasını yapan bürokratlar bu şekilde öngördüğü için 1990 yılı seçilmiştir. Pekâlâ 1985 yılı da olabilirdi. Türkiye'nin durumu biraz ilginç. Biz, OECD'ye üyeyiz. Bu gruptaki ülkelerin yükümlülük-

⁸ Küresel ısınmanın bu kadar popüler bir tartışma konusu haline gelmesinde yararı olanlar hakkında geniş bilgi edinebilmek için bkz. Şahin (2005: 55-70).

⁹ Bu dosyada Donald J. Boundreaux'un "Küresel Isınma 'Bilimi'nde Kayıp Halkalar" başlıklı yazısına bakınız.

leri diğerlerinden daha fazla. Biz, uzun bir süre, kendimizi bu gruptaki ülkelerden ayırmanın uğraşı içinde olduk. Sonunda bunu bir ölçüde başardık da. Ama henüz, Protokolü yürürlüğe sokacak adımı atmış değiliz.

Peki, böyle bir Protokole Türkiye’nin katılması gerekir mi? Bize göre “hayır”. Bu “hayır” cevabımızın gerekçelerini “Küresel Isınma Fetişizmi” kitabımızda daha detaylı bir şekilde anlatıyoruz. Biz, kirlilemediğimiz bir kürenin yükünü çekmek durumunda değiliz. Örneğin bu kirliliğin asıl üreticisi olan ülkelere birisi olan ABD, henüz Kyoto Protokolünü hayata geçirecek adımları atmış değil. ABD’nin, yakın bir gelecekte bu yönde bir adım atacağına dair bir işaret de yok. Çin, Hindistan ve benzeri ülkeler bu sistemin dışında. Kim var bu sistemin içinde: AB, Rusya (doğalgaz önemli bir enerji kaynağı bu ülkede, bu unutulmalı) ve diğer bazı ülkeler.

Bir de ABD niye bu sürece dahil olmak istemiyor, birkaç cümleyle de olsa buna değinmek gerekiyor. ABD, küresel ısınmayla ilgili sorunları, esas itibarıyla piyasa merkezli çözümlerin yer aldığı bir politikayla çözmek istiyor ve bunun için bastırıyor. Bunda ABD’nin kendince haklı sebepleri var. Çünkü ABD, büyük ölçüde kömür ve petrole dayalı bir ekonomiye sahip. Bu yapının tümünden değişimi demek, ABD’nin büyük bir ekonomik güç olmaktan çıkması demek. Bunu hiçbir ülkenin kabul etmeyeceğini açık. Bu yüzden ABD, kirlilik izinleri (*tradable permits*) piyasası diye tercüme edilebilecek bir mekanizmayla küresel ısınmanın azaltılmasından ve işi piyasa ekonomisinin dinamiklerine bırakmaktan yana gibi gözüküyor.

Sistemin işleyişi kısaca şöyledir: Öncelikle, küresel ısınmaya sebep olan gazlar bakımından dünyanın kaldırabileceği üst sınır tespit edilir. Tespit edilen üst sınır, toplam rakam eşit hisselerle bölünür. Bu çözümün saf piyasa ekonomisi aracı olmadığını belirtmiştik. Bu üst sınırın tespiti ve tespit edilen rakamın hisselerle ayrılması ve biraz sonra belirtecek olduğumuz ilk dağıtımın yapılması ve daha sonra yapılacak denetim, kamusal bir iştir. Hisseler, bir ilk dağıtımla ülkelere dağıtılır. Bu dağıtımda iki kriter esas alınabilir: Ülkelerin nüfusu ve kişi başına düşen millî gelir. Birincisine göre dağıtım yapılırsa, en fazla kirlileme hissesine sahip olacak olan devletler, Çin, Hindistan gibi az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler olacaktır. İkincisine göre dağıtım yapılırsa, en fazla kirlileme hissesine sahip olacak olan devletler, zaten bugün de gelişmiş ülkeler arasında yer alan devletler olacaktır. Diyelim ki, bu sistemden birisine göre dağıtım yapıldı, daha sonra süreç şöyle işleyecektir: Elinde iki birimlik kirlileme hissesi olan bir ülke, eğer üç birim kirlileme hakkına sahip olmak istiyorsa, bunu diğer ülkelere satın alacaktır. Piyasada kirlileme izninin bulunması, kendi kirlileme hakkını sonuna kadar kullanmamış, örneğin, daha az kirlenmeye sebep olan sanayi tesislerine yatırım yapmış ülkelerin varolması gerekir. Bu tasarruf edilen kirlileme hakkına yönelik talebin artması, söz konusu kirlileme izninin fiyatının da artması demek. Bu da,

bir taraftan, kirlilik izni almak isteyenleri daha az çevreyi kirletecek çabalar içine girmeye teşvik edecek, diğer taraftan da, elinde fazladan kirlilik izni kalmış olan ülkenin daha da titiz davranmasına sebep olacaktır. Toplamda bu işten herkes kazançlı çıkacaktır.

Kurgusu çok basit gibi gözükse de bu çözüm yolu da sorunsuz değildir. En önemli sorun da ilk dağıtımdır. Her iki kriterin de fayda sağlayacağı ülke grubu, birbirinden farklıdır. Bu sorun aşılabilir mi? Aşılamadığını görüyoruz.¹⁰

ABD, halihazırdaki Kyoto Protokolünün dışında. ABD'siz Kyoto Protokolü, etkin bir çevre politikası aracı olarak görülmemektedir. Buna, Çin, Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeleri de eklemek gerekir.

Buradan yola çıkarak, Türkiye'nin küresel ısınma çerçevesinde yapacak hiçbir şeyi yok, demeye getirmiyoruz. Hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yapılabilecek şeyler elbette var. Bir de şu konuya değinelim: Bugünkü haliyle Türkiye'nin Kyoto Protokolüne dahil olması, katkıda bulunmadığı kirliliğin azaltılması için yükümlülük altına girmekten başka bir anlama gelmeyecektir. Basın-yayın organlarında bize takdim edilen rakamları tek başına değil de karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda, ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır (Şahin, 2007: 45).

4. Ne Yapmalı?

Küresel ısınmayla mücadele için bir şeyler yapmak istediğimizde karşımıza bir yol ayrımı çıkıyor: Yapılacak olanları devlete mi havale edeceğiz, yoksa devletin dışında birtakım çözüm yolları mı arayacağız? Liberaller olarak bizler, mümkün olduğu kadar devletin dışında çözümler üzerinde kafa yormalıyız. Aksini ileri sürenler de var. Bizim ölçümüz şu olmalı: Çevresel açıdan en yaşanabilir ülkelerin hangileri ve bu ülkelerde hâkim olan değerlerin ve kurumların neler olduğuna bakmalıyız. Bunu yaparsak, karşımıza piyasa ekonomisine dayalı ve demokrasiy-le idare edilen liberal demokrasiler¹¹ çıkacaktır.

Bir de Herbert Spencer tarafından ortaya atılan bir düşünce olduğu için Spencer Kanunu diye bilinen bir konuya dikkat çekmek gerekir. Spencer Kanunu şöyledir: “Bir sosyal sorun ya da olay hakkındaki kamu ilgisinin ve endişesinin boyutu, onun gerçek ya da fiili oluşumunun aksine gelişir”. Bir başka ifadeyle, bir sosyal sorun, fiili olarak ne kadar yaygın ve şiddetli ise, o kadar az dikkat çeker ve tartışılır anlamına gelmektedir. Sorunlar yalnızca şiddetleri azaldıkça, bir dikkat, ilgi ve tartışma konusu olmaya başlar. Bu yüzden sorun ne kadar hafifse, onun hakkında o kadar çok yazılır, çizilir. Bu kanun, kirlilik ve çevrenin durumu ko-

¹⁰ Geniş bilgi için bu dosyada yer alan Shikha Dalmia'nın “Küresel Isınmayı Durdurmak İçin Çok İlân Edilen Plân Çöküyor” başlıklı makalesine bakınız.

¹¹ Bu dosyadaki Julian Morris'in yazısına bakınız.

nusunda da karşımıza çıkıyor: Popüler kanının aksine, kirlilik sürekli azalıyor ve çevrenin durumu 1900 yılından beri düzeliyor.¹²

Sonuç

Küresel ısınmayı, başta kapitalizm olmak üzere mahkum etmek istediğimiz değer ve kurumları karalamak için bir “günah keçisi” olarak kullanmaktan vazgeçmeliyiz. Her ilde ve hatta her ilçede örgütlenen tarım il ve ilçe müdürlüklerine rağmen henüz sağlıklı bir sulamanın nasıl yapılacağını öğrenememiş olmamız, devlete ait merkezi bir örgütün plânlamasıyla açtığımız ziraat fakültelerinden 20 bini aşkın ziraat mühendisi mezun edip daha sonra bunların önemli bir bölümünü ilkokul öğretmeni yapmak zorunda kalışımız, devlet müdahalesiyle sorunlarımızın nasıl çözüldüğü hakkında bir fikir verebilmelidir. Tarım eksenli küresel ısınma tartışmalarında devletin taban fiyat uygulamasının ve tarımsal kredi affı uygulamasının meydana getirmiş olabileceği tahribatları da dikkate almak gerekir. Kısacası, küresel ısınma kaynaklı gördüğümüz pek çok sorunumuzun aslında, başka temel sorunlarımızın bir uzantısı olduğunu görmezden gelmemeliyiz.¹³

Küresel ısınma sorununun çözümü, devletin toplumsal hayata daha fazla müdahalesini talep ederek değil, mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşımını mümkün kılacak ticaret özgürlüğü ile, fikirlerin serbestçe dolaşımını mümkün kılacak ifade özgürlüğü ile olacaktır.¹⁴ Piyasa merkezli çözümler üzerinde yoğunlaşmak, örneğin, su kaynaklarının özel sektör tarafından işletilmesi üzerinde kafa yormak gerekir.¹⁵ Ancak, bu türden projelerin hayata geçirilmesinde “rant kollama” faaliyeti içine girebileceklerin varolabileceği akılda tutulmalıdır.¹⁶

Kaynakça

- Demir, Ö. ve M. Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 2005.
http://www.adanamedya.com/news_detail.php?id=1130
http://www.ajansgenc.com/haber_devam.php?kid=2&cid=6089
<http://www.bhdhaber.com/haber.asp?haberid=13688>
http://www.kuresel-isinma.org/component/option,com_smf/Itemid,29/topic,121.msg1372/
<http://www.haberler.com/adiyaman-da-12-bin-ari-kolonisi-telef-oldu-haberi/http://www>

¹² Spencer Kanunu için bu dosyadaki “Endişe Etmemek İçin Başka Bir Neden: Spencer Kanunu” çevirisine bakınız.

¹³ Bu dosyada Shikha Dalmia’nın “Küresel Isınmaya Yönelik Mülkiyet Hakları Yaklaşımları: Kapsam ve Sınırlılıklar” ve Julian Morris’in yazısına bakınız.

¹⁴ Bu dosyada John Semmens’in “Çevrenin En Güzel Dostu: Özgürlük” yazısına bakınız.

¹⁵ http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=78235&ForArsiv=1

¹⁶ Bu dosyada Donald J. Boundreaux’un “Küresel Isınma ‘Bilimi’nde Kayıp Halkalar” başlıklı yazısına bakınız.

uslanmam.com/ekonomi-haberleri/43984-kuresel-isinma-dengeleri-bozuyor.html

http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=78235&ForArsiv=1

Mazı, F. (2004), “İklim Değişikliği Sorunu ve Uluslararası Alanda Çözüm Arayışları”, *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, (ed.) M. C. Marin ve U. Yıldırım, İstanbul: Beta Basım-Yayım Dağıtım A.Ş., s. 147-166.

Michaels, P. J. (2004), *Meltdown: The Predictable Distortion of Global Warming by Scientists, Politicians, and the Media*, Washington, DC: The Cato Institute.

Şahin, Y. (2005), *Küresel Isınma Fetişizmi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şahin, Y. (2007), “Buzul Çağından Kızılca Kıyamete”, *Çerçeve*, Yıl: 15, Sayı: 42, s. 42-45.